

ОБРАЗ ЖІНКИ В РАДЯНСЬКІЙ ЖІНОЧІЙ ПЕРІОДИЦІ ПЕРЕДВОЄННИХ РОКІВ (1930–1941 РР.)

Ключові слова: радянська жіноча періодика, образ жінки, гендерна політика, 1930-ті рр., передвоєнний період, пропаганда.

Key words: soviet women's periodicals, representation of women, gender policy, the 1930s, the pre-war period, propaganda.

Жінка завжди відігравала важливу роль у суспільстві, поєднуючи функції матері, працівниці та активної учасниці громадського життя. Радянська влада усвідомлювала потенціал цього образу й уміло ним маніпулювала. Через жіночу пресу формувався зразок «правильної» радянської жінки – політично свідомої та лояльної до держави. Аналіз такої періодики дає змогу простежити етапи формування потрібних образів, зокрема у ставленні до релігії, сім'ї та суспільних обов'язків.

Метою роботи є дослідження радянської жіночої періодики передвоєнного періоду як історичного джерела, що відображає підходи радянської влади до гендерних питань та формування суспільної ролі жінки. Особливу увагу зосереджено на еволюції цього образу під впливом політичних, економічних і соціальних трансформацій кінця 1930-х рр.

Історіографія проблеми охоплює, по-перше, дослідження, присвячені гендерним питанням радянської доби, зокрема періоду Другої світової війни, по-друге, наукові розвідки, що стосуються історії радянської преси, зокрема жіночої періодики. Окремі аспекти участі жінок у військовій сфері висвітлено у монографії Н. Залеток «Жінки на військовій службі у Великій Британії та СРСР у роки Другої світової війни» [3]. Питання ролі радянських жінок у воєнний період також розглядаються у статті С. М. Білівненко, Р. Л. Молдавського та Н. О. Соляник [1].

Періодичні видання посідають чільне місце у формуванні джерельної бази історичного дослідження, оскільки вони не лише відображають події, а й транслюють панівні ідеологічні тренди та суспільні настрої певного часу. Якщо газети того періоду зазвичай містили оперативні новини та офіційні документи, то журнали характеризувалися ґрунтовнішим підходом до конструювання візуальних та публіцистичних образів, що наочно віддзеркалює журнал «Работница».

У сучасній історіографії підкреслюється, що радянський дискурс щодо «визволення жінки» був специфічним маніпулятивним інструментом. Дослідники зазначають, що радянська влада розглядала жінку не як самостійну особистість, а як державний ресурс. Емансипація розглядалася як засіб зміцнення режиму та поширення комуністичної ідеології (зокрема через агресивну атеїстичну пропаганду та боротьбу з традиційним устроєм життя) [2]. Тому тогочасна періодика, як-от часопис «Работница», виступала не просто джерелом інформації, а потужним механізмом деконструкції старих цінностей та створення нової, лояльної державі ідентичності.

Починаючи ще з 1920-х рр., радянська влада активно просуvala свої настанови та погляди серед різних верств суспільства, зокрема жінок, поступово вводючи їх у «правильне» політичне, економічне, культурне життя. Журнал «Работница», що був взятий за основу дослідження, свідчить, що жіноча періодика є не лише джерелом інформації, а й інструментом ідеологічного впливу. Зокрема, перші видання 1930-х рр. наголошують на успіхах колективізації та тому, як важливо закріпити ці успіхи та рухатися далі [5, с. 6].

Також видання послідовно формує у читачок уявлення про релігію як про перешкоду соціалістичному будівництву та особистій емансипації жінки. У матеріалах відкрито порушується питання про несумісність віри з активною радянською позицією: «Чи може релігійна жінка брати участь у соціалістичному будівництві? Звичайно, ні. Ба більше – вона гальмує будівництво нового життя...» [5, с. 8]. Натомість акцентується увага на залучення жінки в культурне життя, влада використовує лозунг – «Проти релігії, за культуру!» Така риторика поступово створює образ нової радянської жінки – світської, політично свідомої та залученої до соціалістичного життя.

Аналіз конкретних випусків журналу «Работница» вже за 1935 р. дає змогу простежити подальшу еволюцію жіночого образу, що так старанно показує радянська влада: від «ударниці виробництва» до багатогранного образу жінки-героїні, громадської діячки та матері. У цей період радянська влада через періодику продовжує активно просувати ідеал «всєбічного розвитку» особистості під гаслом «кадри вирішують все» [6, с. 12].

Велика увага приділяється подоланню неписьменності та залученню жінок до теоретичного навчання. Журнал описує досвід партійних гуртків, де вчорашні неписьменні прядильниці вивчають історію партії, географію та світову політику, перетворюючись на агітаторів із широким кругозором. Образ голови фабкому Люби Бичкової ілюструє висування жінки на керівні посади. Вона постає як чуйна керівниця, що поєднує виробничі завдання з турботою про побут працівниць: влаштування дитячих ясел, гуртожитків та медичну допомогу. Важливим елементом є порівняння становища радянської жінки з жінкою в капіталістичних країнах, зокрема в нацистській Німеччині. Через критику німецької концепції «чотирьох К» (діти, церква, сукня, кухня) радянська преса підкреслює переваги соціалістичного ладу, де жінка нібито має необмежені можливості для самореалізації поза домом [6, с. 17].

Аналіз журналу «Работница» № 12 за квітень 1941 р. дає змогу зробити висновок про те, що радянська пропаганда за два місяці до початку німецько-радянської війни вже активно готувала жіноцтво до воєнного стану, поєднуючи святкову риторіку з мобілізаційними закликами [7, с. 6]. Попри акцент на «мирній сталінській політиці», зміст журналу демонструє чітку психологічну та практичну підготовку жінок до майбутнього конфлікту.

Преса формує готовність жінок до бойових дій: «Ми в битви ходили і знову підемо». Урочистий марш авіації, танків та піхоти подається як сила, готова «у будь-яку хвилину грудьми захищати рідні рубежі». Жінок закликають до самовідданої праці у всіх галузях промисловості та транспорту, що фактично було підготовкою до заміщення чоловіків на виробництві в разі їх мобілізації [7, с. 14].

Отже, аналіз радянської жіночої періодики передвоєнного періоду дає змогу зрозуміти, що вона була не лише джерелом інформації, а й важливим інструментом ідеологічного впливу. Через матеріали журналів, зокрема журналу «Работница», радянська влада формувала образ «нової» жінки – політично свідомої, активної учасниці соціалістичного будівництва, залученої до виробничого та громадського життя.

Починаючи ще з 1920-х рр., цей образ поступово еволюціонував: від жінки-ударниці виробництва до більш загального образу жінки-громадської діячки, матері та активної учасниці суспільних процесів. Водночас періодика поширювала анти-релігійні ідеї, пропагувала освіту й культурний розвиток жінок, а наприкінці передвоєнного періоду виконувала мобілізаційну функцію.

Отже, жіноча періодика виступала важливим засобом реалізації гендерної політики радянської влади та формування потрібного державі стереотипного образу жінки.

Джерела та література

1. Білівненко С. М., Молдавський Р. Л., Соляник Н. О. Радянська жінка в умовах Другої світової війни. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2012. Вип. XXXII. С. 256–262.
2. Залеток Н. Емансипація по-радянськи: місце та роль жінок у суспільстві у публічному дискурсі Й. Сталіна у 1920–1940-х рр. *Літопис Волині*. 2020. № 23. С. 136–141. URL: <https://litopys.volyn.ua/index.php/litopys/article/view/319/263>
3. Залеток Н. В. Жінки на військовій службі у Великій Британії та СРСР у роки Другої світової війни: монографія. Київ: Фоліант, 2022. С. 431.
4. Історичне джерелознавство: підручник / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко та ін.; за ред. С. В. Головка. Київ: Либідь, 2002. С. 304–413.
5. Работница: журнал для женщин и семьи. 1930. № 10.
6. Работница: журнал для женщин и семьи. 1935. № 19.
7. Работница: журнал для женщин и семьи. 1941. № 12.

Пявчук Ілля

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ТАБОРОВА ПЕРІОДИКА ЯК ФОРМА КУЛЬТУРНОГО САМОЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ПОВОЄННІЙ НІМЕЧЧИНІ (НА ПРИКЛАДІ МІСЯЧНИКА «ПОХІД»)

Ключові слова: переміщені особи, періодичні видання, доба Ді-Пі, Гайденау.
Keywords: displaced persons, periodicals, DP era, Heidenau.

Повоєнний період став для українського суспільства часом глибокого екзистенційного зламу, спричиненого Другою світовою війною, масовими депортаціями, примусовими вивезеннями та репресивною політикою тоталітарних режимів.